

PTICE NARAVNEGA REZERVATA **ŠKOCJANSKI ZATOK** - VČERAJ IN **DANES**

// Borut Mozetič

Naravni rezervat
Škocjanski zatok
foto: Mirko Kastelic

Naravni rezervat Škocjanski zatok je zaradi prepleta polslanih in sladkovodnih življenjskih okolij bivališče in zatočišče pestre palete ptičjih vrst: kar 49 gnezdilk, 31 zimskih ter 94 preletnih gostov, 30 celoletnih vrst ter 44 izjemnih gostov itd.

Ptice so tudi najbolj raziskana živalska skupina naravnega rezervata, saj redno spremljanje stanja poteka vse od leta 2001. V obdobju do vključno prve polovice leta 2019 je bilo na komaj 122 hektarjev velikem območju NR Škocjanski zatok skupaj zabeleženih že 254 različnih vrst ptic.

STARI LEPI ČASI

Ptičji svet Škocjanskega zatoka sem v družbi prijateljev, Tihomirja Makovca, Marka Miklavca, Gorana Palčiča in Iztoka Škornika, začel spoznavati v začetku 80ih let prejšnjega stoletja. Zrasli smo iz Obalnega kluba mladih raziskovalcev Koper, že leto po ustanovitvi postali člani DOPPS ter leta 1983 ustanovili tudi lokalno Ornitološko društvo Ixobrychus. To so bila leta, ko smo malodane vsak prosti trenutek namenili terenu. Poti so nas vodile po gričevjih v zaledju Istre, kraškem robu, dolini Dragonje; daleč največ časa pa smo prebili v Sečoveljskih solinah in Škocjanskem zatoku.

Škocjanski zatok smo preveslali in prebrodili po dolgem in počez. Na območju Jezerca, Are in sladkovodnega močvirja na ustju Badaševice (Brko) smo popisovali gnezda lisk (*Fulica atra*), zelenonogih tukalic (*Gallinula chloropus*), čapljič (*Ixobrychus minutus*), malih ponirkov (*Tachybaptus ruficollis*) in rakarjev (*Acrocephalus arundinaceus*), skriti v improviziranih opazovalnicah, zbitih iz desk in kartona, fotografirali ter potem nestrpnost čakali, kdaj bomo dobili razvite diapozitive. V »štabu pri teti Miri in Francu« (Tihomirjevi starši) na Gasilski ulici 8 v Kopru je v tistih časih odmevalo: »Srpokljuni prodnik, super dias, oster ...«

ZATOK JE UMIRAL, PETJE PTIC JE POTIHNILO

Po letu 1984 se je začelo stihijsko uničevanje Škocjanskega zatoka. Preusmeritev in zajezeitev dotokov sladke vode iz Badaševice in Rižane, zasipavanje in izsuševanje brakične lagune je bilo na vrhuncu. Gradbeni stroji so neusmiljeno krčili vodno površino zatoka, uničen je bil dobršen del prehranjevalnih življenjskih prostorov in počivališč vodnih in močvirskih ptic. Odloženi gradbeni material in divja odlagališča najrazličnejših odpadkov pa so prekrili tudi rastišča slanuš in v nekaj letih popolnoma spremenili podobo območja. Sledil je drastičen upad številčnosti ptičjih vrst, vezanih na odprte vodne površine, plitvine in poloje, medtem ko so ribojede vrste ptic zaradi preplitve vode in evtrofičnih razmer v zatoku povsem izginile.

Na manjših travnikih izlivnega dela Badaševice je gnezdila tudi **RUMENA PASTIRICA** (*Motacilla flava*). Po renaturaciji območja se je v NR Škocjanski zatok ponovno vzpostavila pomembna populacija rumene pastirice, ki skoraj izključno gnezdí v grmičjih slanuš brakičnega dela rezervata.

foto: **Domen Stanič**

V ČASU SELITVE IN

PREZIMOVANJA močvirni travniki in vodne površine sladkovodnega dela rezervata privabljajo tudi velike jate plovcev, predvsem gosi (*Anser sp.*) in različnih vrst rac (*Anas sp.*), ki se pretežno hranijo z rastlinsko hrano. Najštevilčnejše jate na prezimovanju sestavljajo mlakarice (*Anas platyrhynchos*), kreheljci (*A. crecca*), race žličarice (*A. clypeata*), konopnice (*A. strepera*) in žvižgavke (*A. penelope*).

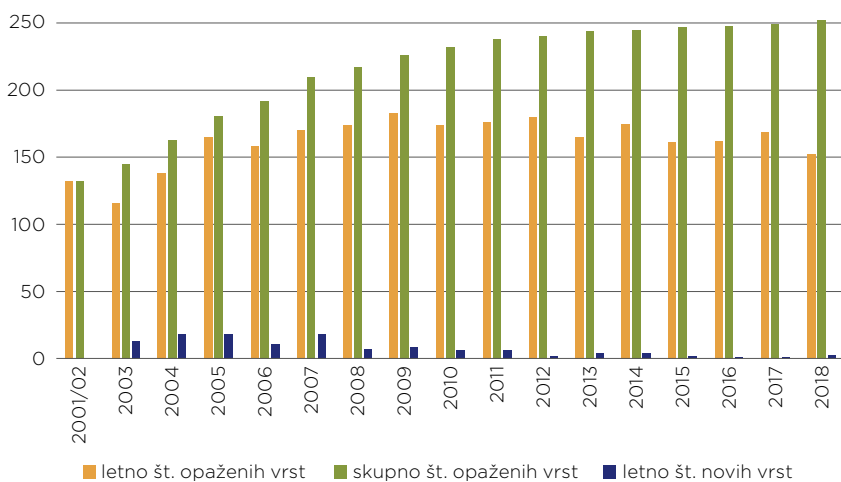
foto: **Borut Mozetič**

Za območje Škocjanskega zatoka in bližnje okolice v obdobju od leta 1982 do leta 1987 avtorji v članku *Favnistični pregled ptic slovenske Obale* (Varstvo narave, 1990) navajajo opazovanja 184 vrst ptic, in sicer 105 vrst negnezdilcev, 4 vrste, pri katerih je status vprašljiv, in 75 vrst, ki na obravnavanem območju gnezdiijo stalno ali občasno.

Leta 1990 so tudi popolnoma zasuli in uničili dva hektarja obsegajoče sladkovodno močvirje »Brko« - poraščeno s trstičjem, rogozom in tamarisko, ki je z zastajanjem podtalne vode nastalo na ustju reke Badaševice. Škocjanski zatok je tako ostal tudi brez pomembnega gnezdišča mnogih vrst ptic, ki za gnezditev potrebujejo gosto obrasle vodne površine. Po letu 1990 so vrste, kot na primer mali ponirek, čapljica, mokož (*Rallus aquaticus*), zeleno-

Redni zimski gost NR Škocjanski zatok je tudi **BRKATA SINICA** (*Panurus biarmicus*), ki v gostih sestojih stalno ali pretežno poplavljenega trstičja najde obilico hrane.
foto: Ruj Mihelič

Grafični prikaz števila opaženih vrst ptic v NR Škocjanski zatok v obdobju od 2001 do 2018 kot kazalnik uspešnosti obnove in upravljanja območja

noga tukalica in liska v manjšem številu gnezdile le še v obrežnem trstičju sladkovodne mlake, imenovane tudi »Jezerce«, ter obrežni vegetaciji levega razbremenilnika Rižane - Ara, medtem ko sta rakar in srpična trstnica (*Acrocephalus scirpaceus*) posamič gnezdila tudi ob kanalih opuščenih kmetijskih površin na Bertoški bonifiki.

V letih 1982–1985 je bilo območje Škocjanskega zatoka eno najpomembnejših prezimovališč liske v Sloveniji. V zimi 1982/83 je na obsežni vodni površini brakične lagune prezimovalo še 3500 osebkov. Po letu 1985 (začetek zasipavanja) je njihovo število začelo nezadržno upadati. V zimi 1985/86 je v Škocjanskem zatoku prezimovalo le še 250 osebkov, medtem ko je skrčena vodna površina zatoka v zimi 1992/93 gostila le še 50 osebkov.

Jata **LISK** (*Fulica atra*), ki so bile pred leti najštevilčnejše zimske gostje v zatoku, se kot črna preproga razteza po vodni površini nekdanjega zaliva / lagune.

foto: Branko Miklavc

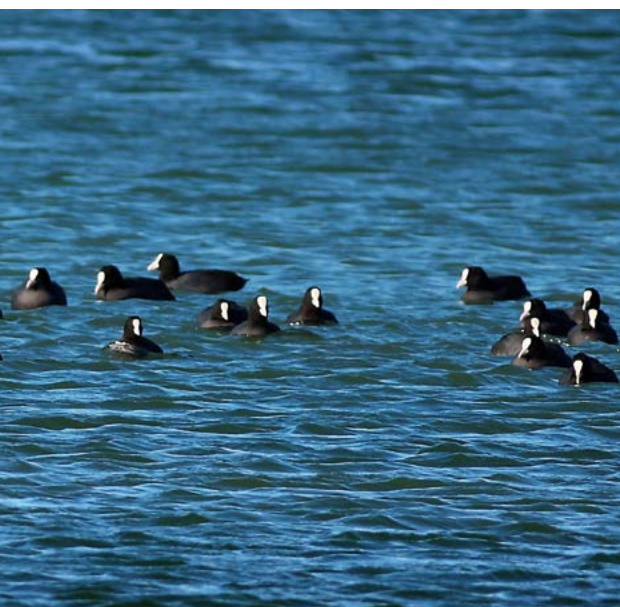
PONOVNI PREPOROD

Po zakonski zaščiti območja in uresničenih začetnih upravljaljskih ukrepov, ki jih je DOPPS kot upravljavec naravnega rezervata izvajal od leta 1999 do 2006, so se populacije ptic na območju Naravnega rezervata Škocjanski zatok začele ponovno povečevati. Novo prelomnico v zgodovini uresničevanja varstvenih ciljev NR Škocjanski zatok predstavlja leto 2007. Konec leta se je zaključilo dve leti trajajoče oblikovanje sladkovodnega

PLEVICA (*Plegadis falcinellus*) je na slovenski Obali izjemen gost. Redno in v večjem številu se pojavlja le na območju Naravnega rezervata Škocjanski zatok. Poplavni predeli močvirnih pašnikov so v spomladanskem in jesenskem času za plevico pomemben prehranjevalni prostor, saj ponujajo obilico manjših rib, dvoživk in nevretenčarjev. Plevice lahko na sladkovodnem delu naravnega rezervata opazujemo od aprila do sredine oktobra.

foto: **Domen Stanič**

močvirja na Bertoški bonifiki ob sanaciji in habitatni obnovi (renaturacija) brakičnega dela naravnega rezervata. Uresničitev projekta LIFE »Obnova in ohranjanje habitatov in ptic v NR Škocjanski zatok« je prispevala k vzpostavitvi ugodnega ohranitvenega stanja življenjskih prostorov in vrst v Škocjanskem zatoku. Obnovljeni in povečani so bili življenjski prostori, ki so redki in ogroženi v slovenskem kot tudi evropskem merilu. S tem so bile zagotovljene ustrezne razmere za povečanje števila vrst in populacij ptic v rezervatu, pri katerih gre prav tako za nacionalno in evropsko pomembne.

SELITEV IN PREZIMOVANJE

Veliko pestrost ptičjega sveta v NR Škocjanski zatok omogočajo raznoliki življenjski prostori, ki pticam zagotavljajo obilico hrane in ugodne življenjske razmere skozi vse leto.

Na gnezditvenih otočjih osrednjega dela brakične lagune po letu 2011 redno gnezdi tudi **MALA ČIGRA** (*Sternula albifrons*). V zadnjih letih smo zabeležili do 20 gnezdečih parov.

foto: **Iztok Škornik**

Slabe tri četrtine površine NR Škocjanski zatok prekriva polslana laguna z gnezditvenimi otočki, morskimi močvirji in poloji, na katerih se razraščajo različne vrste slanuš. Na globljih delih lagune se večinoma zadržujejo značilne vodne ptice, ki se prehranjujejo s potapljanjem ali prevračanjem. Med njimi so najbolj številčno zastopani predstav-

Na prezimovanju območje naravnega rezervata po renaturaciji ponovno gosti velike jate lisk.

niki iz družine ponirkov (Podicipedidae), kormoranov (Phalacrocoracidae) in plovcev (Anatidae). To zlasti velja za zimski čas, saj vodna površina lagunskega dela rezervata zaradi brakičnosti in geografske lege večinoma ne zamrzne. Plitvine in bibavične ravnice pa so v času selitve primeren

Na močvirnih pašnikih in vlažnih travnikih srečamo **SLOKE** (*Scolopax rusticola*) in večje jate **KOZIC** (*Gallinago gallinago*), ki v skupinah redno prezimujejo samo na obalnih mokriščih.

foto: **Kajetan Kravos**

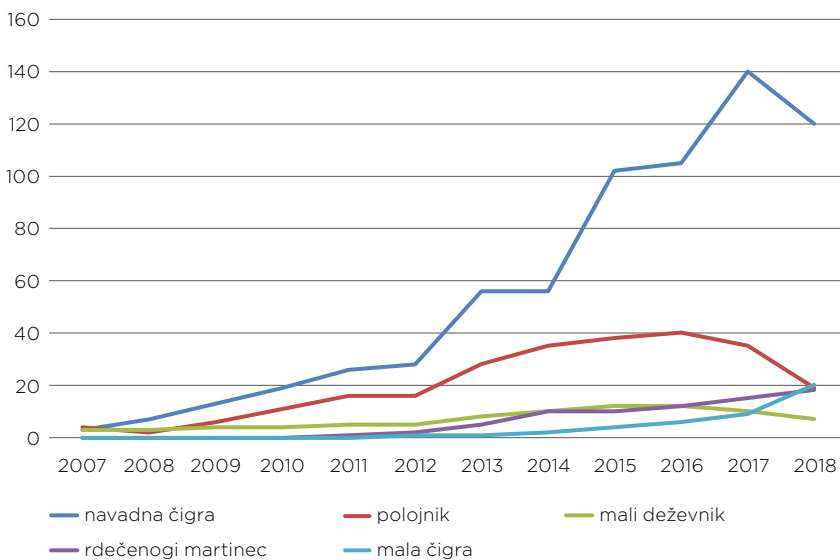

prehranjevalni življenjski prostor za številne vrste močvirskih ptic, kot so čaplje (Ardeidae), tukulice (Rallidae) in obvodne ptice iz skupine pobežnikov (Charadriiformes).

Tudi sladkovodno močvirje z močvirnimi travniki, odprtimi vodnimi površinami, sestoji trstičja in toploljubnimi grmišči na Bertoški bonifiki so polni najrazličnejše hrane. Močvirni travniki so na selitveni poti dobrodošla postaja za številne pobežni-

Število gnezdečih parov ciljnih vrst ptic sladkovodnega dela NR Škocjanski zatok pred in po renaturaciji

	od 2002 do 2006	od 2009 do 2018
čapljica (<i>Ixobrychus minutus</i>)	1 do 3	10 do 17
mokož (<i>Rallus aquaticus</i>)	1 do 3	8 do 11
mali ponirek (<i>Tachybaptus ruficollis</i>)	5 do 10	20 do 30
zelenonoga tukulica (<i>Gallinula chloropus</i>)	5 do 7	10 do 20
liška (<i>Fulica atra</i>)	3 do 5	15 do 25
rakar (<i>Acrocephalus arundinaceus</i>)	5 do 10	30 do 35
srpična trsnica (<i>Acrocephalus scirpaceus</i>)	10 do 15	25 do 30
svilnica (<i>Cettia cetti</i>)	10 do 15	15 do 20

Grafični prikaz števila gnezdečih parov ciljnih vrst ptic brakičnega dela NR Škocjanski zatok

Od leta 2017 v sestoji trstičja uspešno gnezdi tudi **RJAVA ČAPLJA** (*Ardea purpurea*). NR Škocjanski zatok je edino do sedaj zabeleženo gnezdišče te vrste v Sloveniji.

foto: **Mirko Kastelic**

ke, in sicer pribe (*Vanellus vanellus*), različne vrste martincev (*Tringa* spp.), črnorepe kljunače (*Limosa limosa*), togotnike (*Philomachus pugnax*), velike škurhe (*Numenius arquata*) in močvirnike, med katerimi so najštevilčnejše zastopane kravje čaplje (*Bubulcus ibis*), čopaste čaplje (*Ardeola ralloides*) in plevice (*Plegadis falcinellus*). Reden zimski gost je tudi pritlikavi kormoran (*Microcarbo pygmeus*), ki se najštevilčnejše sicer pojavlja v času preleta, iz gostih sestojev trstičja pa vas lahko presenetijo bobnarica (*Botaurus stellaris*), trstni strnadi (*Emberiza schoeniclus*) ali manjše skupine brkatih sinic.

Največ vrst ptic je bilo na območju NR Škocjanski zatok opazovanih v času spomladanske in jesenske selitve ptic ter v času prezimovanja. Delež vrst je največji na območju sladkovodnega močvirja na Bertoški bonifiki in na območju poslanske lagune.

GNEZDITEV

NR Škocjanski zatok je izjemno pomembno gnezdišče za ptice in druge živali. Z oblikovanjem gnezditvenih otočkov in robnih življenjskih prostorov v laguni ter povečanjem robnih delov stalno ali pretežno poplavljenih sestojev trstičja in odprtih vodnih površin sladkovodnega dela rezervata smo povečali in ustvarili nove gnezditvene življenjske prostore za ciljne vrste naravnega rezervata.

Zato ne preseneča dejstvo, da je NR Škocjanski zatok od leta 2007 bogatejši za kar 16 novih gnezdk, in sicer: malega deževnika (*Charadrius dubius*), navadno čigro (*Sterna hirundo*) in polojnika (*Himantopus himantopus*) v letu 2007, regljo (*Anas querquedula*) in laboda grbca (*Cygnus olor*) v letu 2008, rdečenogega martinca (*Tringa totanus*) v letu 2011, malo čigro (*Sternula albifrons*) v letu 2012, rumenogega galeba (*Larus michahellis*) v letu 2013, čopastega ponirka (*Podiceps cristatus*) in sivko (*Aythya ferina*) v letu 2016, rjavo čapljo (*Ardea purpurea*) v letu 2017, sivo gos (*Anser anser*) v letu 2018 ter sabljarko (*Recurvirostra avosetta*), grivarja (*Columba palumbus*), kobilarja (*Oriolus oriolus*) in kmečko lastovko (*Hirundo rustica*) v letu 2019.

Povečalo se je tudi število gnezdečih parov ciljnih vrst sladkovodnega dela NR Škocjanski zatok. V zadnjem desetletju pri vseh ciljnih vrstah brakičnega dela naravnega rezervata beležimo tudi pozitivne trende naraščanja gnezdečih parov.

ZAKLJUČEK

Vzpostavitev ugodnega ohranitvenega stanja je jedro prihodnosti rezervata, saj le tako lahko Škocjanski zatok ponovno pridobiva svojo polno vrednost kot naravna vrednota in kot pomembno območje v okviru evropske mreže Natura 2000.

MODRI KRESNIČAR
(*Ischnura elegans*) je
v Škocjanskem zatoku
zelo pogost.
foto: Matjaž Bedjanič

O KAČJIH PASTIRJIH ŠKOCJANSKEGA ZATOKA

// Matjaž Bedjanič

Sladkovodna življenjska okolja naravnega rezervata so zelo zanimiva tudi za kačje pastirje (lat. Odonata). Njihovo življenje je razpeto med vodo, v kateri poteka skrito življenje ličink, in zrakom, ki ga z mojstrskimi letalskimi manevri obvladujejo čudovito obarvane odrasle žuželke.

Škocjanski zatok sodi med najpomembnejša bivališča kačjih pastirjev v Slovenski Istri. Odonatologi so doslej tukaj popisali že 41 vrst, kar je v primerjavi s 53 zabeleženimi vrstami v celotni Slovenski Istri prav zgledno število. Z naravovarstvenega vidika so za območje Škocjanskega zatoka najpomembnejše močne populacije zgodnjega trsničarja (*Brachytron pratense*), deviškega pastirja (*Aeshna isoceles*), črnega ploščca (*Libellula fulva*) in sredozemskega kamenjaka (*Sympetrum meridionale*), med ogroženimi vrstami pa velja omeniti tudi rdečega voščenca (*Ceriagrion tenellum*). Med redkosti s seznama vrst sodijo loška zverca (*Lestes virens vestalis*), pasasti kamenjak (*Sympetrum pedemontanum*) in temni slaniščar (*Selysiothemis nigra*). Slednji je bil prvič za Slovenijo pred nekaj leti zabeležen prav v Škocjanskem zatoku.

Naravni rezervat ima nedvomno velik potencial in pomen za preživetje številnih ogroženih vrst kačjih pastirjev in brez pretiravanja lahko sklenemo, da odlično opravlja svoje naravovarstveno poslanstvo.

Ogroženi **SREDOZEMSKI KAMENJAK** (*Sympetrum meridionale*) ima v naravnem rezervatu močno populacijo. Opazujemo ga lahko od junija do septembra, izjemoma tudi kasneje.

foto: Matjaž Bedjanič

